

Universiteit Leiden

Examenprogramma

CKV 3 Muziek vwo

Zie voor de perfecte voorbereiding ook
www.examencursus.com en www.alleexamens.nl.

Examenprogramma CKV 3 Muziek v.w.o.

1 Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

- . Domein A Vaktheorie;
- . Domein B Praktijk;
- . Domein C Oriëntatie op studie en beroep.

1.1 Het schoolexamen

Het schoolexamen bestaat uit een examendossier met de volgende onderdelen:

a toetsen met gesloten en/of open vragen

. Dit betreft de eindtermen 1 tot en met 7 en eindterm 9 uit domein A en, afhankelijk van de gekozen invulling, eindterm 8.

* Het werk wordt beoordeeld aan de hand van een correctievoorschrift waarin mogelijke antwoorden en een puntenverdeling opgenomen zijn.

b praktische opdrachten

De praktische opdrachten zijn van tweeërlei aard:

- . Het instuderen en uitvoeren van composities en het improviseren en componeren van muziek. Dit betreft de eindtermen uit domein B.
- . Afhankelijk van de gekozen invulling van eindterm 8 uit domein A: Het leggen van relaties tussen composities onderling en tussen composities en hun cultuurhistorische en sociaal-maatschappelijke context.

De presentatie van de praktische opdrachten uit domein B vindt plaats op de daartoe geëigende wijze (zoals muziekuitvoering, muzieknootatie). De presentatie van het verrichte werk met betrekking tot eindterm 8 uit domein A vindt op één van de volgende wijzen plaats:

- . een geschreven verslag (onderzoeksverslag, verhalend verslag, recensie, verslag van een enquête of weergave van een interview);
- . een essay of artikel (uitleg, beschouwing of betoog);
- . een mondelinge voordracht (uitleg, beschouwing of betoog, forumdiscussie);
- . een reeks stellingen met onderbouwing;
- . een posterpresentatie met toelichting;
- . een presentatie met gebruik van media (audio, video, ICT).

De kandidaat dient in overleg met de examinerer ervoor zorg te dragen dat het totale pakket van praktische opdrachten voor de profielvakken tezamen gevarieerd samengesteld is, zowel wat het type opdrachten betreft als wat de presentatievormen betreft.

De examinering van de algemene vaardigheden wordt over de verschillende vakken gespreid.

Tenminste een van de praktische opdrachten binnen het profiel dient te worden uitgevoerd als groepsopdracht in een groep van minimaal 3 deelnemers.

* Voor de beoordeling van de praktische opdrachten wordt gebruik gemaakt van beoordelingscriteria die vooraf aan de kandidaat bekend gemaakt zijn.

Bij praktische opdrachten wordt, voor zover relevant, het doorlopen proces door de kandidaat gedocumenteerd (onderwerpskeuze, vraagstelling, verrichte werkzaamheden, geraadpleegde hulpbronnen en dergelijke). Dit wordt in de beoordeling betrokken.

c profielwerkstuk

Het profielwerkstuk heeft een studielast van 80 uur. Het heeft betrekking op ten minste twee (deel)vakken van het profieldeel (voor het profiel cultuur en maatschappij worden daartoe ook gerekend: Nederlandse taal en letterkunde en Engelse taal en letterkunde). CKV 2 kan bij het profielwerkstuk worden betrokken, met dien verstande dat de combinatie CKV 2 en CKV 3 (muziek) daarbij als één vak geldt.

Voor de presentatie van het profielwerkstuk wordt gebruik gemaakt van de presentatievormen genoemd bij de praktische opdrachten.

* Bij het profielwerkstuk wordt het doorlopen proces door de kandidaat gedocumenteerd (onderwerpskeuze, vraagstelling, verrichte werkzaamheden, geraadpleegde hulpbronnen en dergelijke). Dit wordt in de beoordeling betrokken.

Voor de beoordeling van het profielwerkstuk wordt gebruik gemaakt van beoordelingscriteria die vooraf aan de kandidaat bekend gemaakt zijn.

De beoordeling vindt plaats door de examinatoren van de vakken die bij het profielwerkstuk zijn betrokken.

Het profielwerkstuk moet voldoende afgerond zijn. Naast de waardering 'voldoende' kan ook de waardering 'goed' toegekend worden.

d handelingsdeel

Het uitvoeren van opdrachten waarbij oriëntatie op vervolgopleidingen en beroepsperspectieven centraal staan:

- . het deelnemen aan excursies waaraan muzikale aspecten zijn verbonden;
- . het informeren naar toekomstperspectieven bij vervolgopleidingen en beroepen waar muziek een rol speelt.

. De uitvoering van het handelingsdeel blijkt uit een notitie van de kandidaat waarin aandacht besteed is aan de voorbereiding op en de ervaring met de opdracht en waarin op de uitvoering van de opdracht gereflecteerd wordt.

* Voor de activiteiten in dit onderdeel worden geen cijfers toegekend. De examinator stelt aan de hand van de notitie vast of een activiteit naar behoren uitgevoerd is. De notitie maakt deel uit van het examendossier.

* informatie en communicatie technologie (ICT)

De kandidaat kan bij de examinering gebruik maken van de volgende toepassingen van ICT:

. raadplegen van (hyper)teksten, gegevens, beeld en geluid in (multimediale) bestanden, gegevensbanken en informatiesystemen met behulp van een computer(netwerk);

- . geautomatiseerde zoeksystemen in bibliotheek en mediatheek;
- . telecommunicatie, zoals e-mail, discussie- en nieuwsgroepen;
- . tekstverwerking;
- . rekenmachine of grafische rekenmachine;
- . wiskundige bewerkingen;
- . spreadsheets, modellen en simulaties;
- . verwerking en beheer van gegevens in gegevensbanken en informatiesystemen;
- . maken van (multimediale) presentaties.

Het gebruik van ICT-toepassingen bij de toetsing is optioneel op die onderdelen waar de school (nog) niet beschikt over voldoende en adequate apparatuur en programmatuur.

* weging

Domein A (Vaktheorie) bepaalt voor 40% het cijfer van het schoolexamen, domein B (Praktijk) voor 60%. De waardering voor onderdeel c wordt afzonderlijk op de cijferlijst vermeld. Onderdeel d draagt niet bij aan het cijfer.

Het eindcijfer van de combinatie van deelvakken CKV 2,3 is het rekenkundig gemiddelde van het cijfer voor het centraal examen CKV 2 en voor het schoolexamen CKV 3.

2 De examenstof

Domein A: Vaktheorie

Subdomein: Muziek beluisteren

Weten en waarnemen

De kandidaat kan

- 1 klinkende eenvoudige ritmes en melodiefragmenten volgen en correct noteren.

Beschikbaar gesteld door de Universiteit Leiden en Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL). Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie ook www.examencursus.com.

2 muzikale aspecten onderscheiden, herkennen en benoemen naar aanleiding van klinkende voorbeelden.

Analyseren en interpreteren

De kandidaat kan

3 horizontale en verticale muzikale structuren analyseren naar aanleiding van klinkende voorbeelden, eventueel met steun van een partituur.

4 muzikale processen interpreteren.

5 zijn muzikale beleving in verband brengen met de muzikale aspecten, betekenissen en functies van muziek. Hij kan een eigen mening verwoorden en beargumenteren.

6 bij het analyseren van muziek gebruik maken van informatietechnologie.

Subdomein: Muziek en cultuur

De kandidaat kan

7 enige historische ordening brengen in de ontwikkeling van muzikale vormen en genres. Hij beschikt daartoe over globale kennis van de voornaamste perioden, regio's en stijlen.

8 de muziek uit zijn musiceerprogramma of luisterlijst plaatsen in de ontwikkelingslijn van de verschillende muzieksoorten en/of in een muzikaal-geografische regio. Hij kan de muziek uit zijn musiceerprogramma aanvullen met verwante luistervoorbeelden. Hij kan verbanden leggen tussen de muziek in verschillende cultuurhistorische perioden. Hij kan muziek plaatsen in een sociaal-maatschappelijke context.

9 voor hem onbekende werken plaatsen op basis van culturele, stilistische, vormtechnische en muziekhistorische argumenten.

Domein B: Praktijk

Subdomein: Zingen en spelen

De kandidaat kan

10 individueel en in samenwerking met anderen een representatief repertoire uitvoeren van één- en meerstemmige muziek.

Het repertoire bestaat uit vocale/instrumentale muziek en is gevarieerd naar opbouw, genres, stijlen, functies, culturele en historische achtergrond.

11 eventueel na een korte voorbereiding, een voor hem nieuw muziekstuk uitvoeren.

Subdomein: Improviseren en componeren

De kandidaat kan

12 muziek improviseren en componeren:

- . vanuit een (gegeven) probleemstelling;
- . met weloverwogen gebruik van muzikale materialen en middelen.

13 bij het componeren gebruik maken van een sequencerprogramma op de computer.

Domein C: Oriëntatie op studie en beroep

De kandidaat heeft

14 informatie verzameld over vervolgopleidingen en beroepen waarin kunst en cultuur een rol spelen.

15 informatie verzameld over vervolgopleidingen en beroepen waarin de bij muziek verworven algemene en specifieke kennis en vaardigheden een rol kunnen spelen.

16 onderzocht in hoeverre hij beschikt over capaciteiten en interesses die wenselijk dan wel noodzakelijk worden geacht voor gewenste vervolgopleidingen.

Aanhangsel bij het examenprogramma culturele en kunstzinnige vorming 3 (muziek) v.w.o.

Domein A: Vaktheorie

De stofomschrijving bij de subdomeinen geeft het kader aan van vaardigheden en begrippen bij het samenstellen van luistertoetsen. Bij de punten onder het kopje Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid gaat het om opdrachten waarin vanuit het beluisteren processen als herkennen, benoemen, analyseren en interpreteren een rol spelen. Bij de punten genoemd onder het kopje Kennis gaat het om begrippen die gekend moeten worden in de context van vragen en opdrachten.

Subdomein: Muziek beluisteren

Stofomschrijving

Ritme

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- herkennen en benoemen van een trioel, een syncope, polyritmiek;
- volgen van een genoteerd ritme;
- noteren van ritmen;
- interpreteren van ritmische spanningen en ontspanningen, veranderingen en contrasten.

Kennis:

- toonduur;
- notenwaarden (hele tot en met zestiende noot en rust);
- verlenging van de noot met punt achter de noot;
- verbindingsboog;
- duool;
- tel-eenheid;
- ritme ostinato;
- complementair ritme.

Maat

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- herkennen van:
  - twee- en driedelige maatsoorten;
  - een opmaat;
  - maatwisseling: twee- en driedelig.

Kennis:

- polymetriek.

Tempo

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- herkennen van goed te onderscheiden tempi in drie categorieën: langzaam, rustig en snel;
- herkennen en benoemen van tempowijzigingen;
- interpreteren van tempo-contrasten en tempo-keuzes in compositie en uitvoeringspraktijk.

Kennis:

- tempo-aanduidingen:
  - largo, adagio, lento;
  - andante, moderato;
  - allegro, vivace, presto.
- tempowijzigingen:
  - accelerando, ritenuto, a tempo.

Melodie

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- het onderscheiden van toonhoogteverloop in richting en afstand;
- herkennen van een sequens;
- herkennen van chromatiek;
- noteren van ontbrekende noten in een melodiefragment in de G-sleutel met maximaal drie voortekens;
- volgen van een genoteerde melodie;
- interpreteren: melodische spanningen en ontspanningen, veranderingen en contrasten, chromatische effecten.

Kennis:

- absolute notennamen;

- G-sleutel, F-sleutel, C-sleutel;
- alteratie, voorteken, kruis, mol, herstellingsteken;
- de intervallen (groot, klein, rein, verminderd, overmatig).

Toonsoort

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- onderscheiden dat een fragment tonaal of atonaal is;
- herkennen van de grondtoon in een muziekfragment;
- herkennen van majeur en mineur.

Kennis:

- de majeur en mineur toonladders tot en met drie voortekens;
- melodische functies: grondtoon, dominant-toon, leidtoon;
- modulatie;
- polytonaliteit, atonaliteit;
- dodecafonie;
- pentatoniek;
- heletonstoonladder;
- chromatische toonladder;
- enkele andere bekende indelingen van het octaaf.

Samenklank

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- onderscheiden van homofonie, heterofonie en polyfonie;
- bepalen van een unisono-moment;
- herkennen van grote en kleine secunde, grote en kleine terts, reine kwart, kwint en octaaf;
- herkennen van een grote en kleine drieklank;
- herkennen van bourdon, orgelpunt, basso ostinato;
- herkennen van twee- en driestemmigheid;
- herkennen van een cluster.

Dynamiek

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- herkennen en beschrijven van het dynamisch verloop van een compositie;
- dynamische tekens invullen in een luistervoorbeeld, uitgaande van tenminste één gegeven teken;
- analyseren en interpreteren van dynamische effecten.

Kennis:

- forte, fortissimo, mezzo-forte, piano, pianissimo, mezzo-piano;
- crescendo, decrescendo, diminuendo;
- terrassendynamiek, overgangsdynamiek, sforzando.

Uitvoeringpraktijk

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- herkennen van legato, staccato, portato;
- herkennen van pizzicato, arco;
- herkennen van scat vocal, dirty intonation, de toepassing van versieringen, fermate, a capella, arpeggio, vibrato.

Klankkleur

Herkennen van de instrumentengroepen (cursief gedrukt) en de daarbij vermelde instrumenten (de instrumenten tussen haakjes mogen benoemd worden in termen van verwant klinkende instrumenten).

Slaginstrumenten

Idiofonen:

- (claves, woodblock), castagnetten;
- bekkens, triangel, gong;
- guiro/rasp, cabasa/shaker, (beating, tamboerijn), maracas;
- (xylofoon, marimba);
- klokkenspel, vibrafoon, beiaard.

Membranofonen:

- grote trom, kleine trom, pauken;

- (bongo, conga, djembe), tabla.

Drumstel: hi-hat, cymbals, snaredrum, bassdrum, tomtoms.

Blaasinstrumenten

Houtblazers:

- blokfluit, (dwarsfluit, piccolo), panfluit;
- hobo, fagot;
- klarinet, saxofoon.

Koperblazers:

- trompet, trombone, hoorn, tuba.

Blaas/toetsinstrumenten:

- orgel, accordeon, mondharmonica.

Snaarinstrumenten

Getokkeld:

- harp;
- akoestische gitaar;
- klavecimbel;
- elektrische gitaar;
- basgitaar;
- sitar;
- tambura;
- koto.

Gestreken:

- (viool, altviool), cello, contrabas.

Aangeslagen:

- piano;
- cymbalom.

De menselijke stem

- Sopraan, alt, tenor, bas, countertenor, jongenssopraan.

Koren

- Gemengd koor, kinderkoor, mannenkoor, vrouwenkoor.

Orkesten

- Symfonie-orkest, fanfare, harmonie, gamelan.

Oude instrumenten

- Herkennen van oude instrumenten:

herkennen in termen van instrumentengroep en/of speelwijze. Bij voldoende duidelijkheid kunnen benoemen met de moderne namen.

- Herkennen van vedel, gamba, kromhoorn.

Niet-westerse instrumenten

Instrumenten uit de niet-westerse muziek herkennen en benoemen in termen van de instrumentengroepen en speelwijzen.

Emancipatie van de klankkleur in de twintigste eeuw:

- Klankkleur als stijlkenmerk.
- Nieuwe, experimentele speelwijzen op de traditionele instrumenten tegenover de klassieke op een ideale toonvorming gerichte esthetiek.
- Integreren van instrumenten uit andere culturen.
- Integreren van geluid uit andere bronnen dan muziekinstrumenten.
- De ontwikkeling van elektronische geluidsbronnen; synthesizer, sampler, keyboard.
- De toepassing van elektronische versterking, vervorming en effecten.

Melodische relaties en muzikale structuren

- Herkennen van motiefverwerking: contrast, herhaling, ontwikkeling, voortspinning.

Beschikbaar gesteld door de Universiteit Leiden en Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL). Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie ook www.examencursus.com.

- Herkennen van tegenbeweging, gelijke (= parallelle) beweging, imitatie.
- Analyseren van muzikale zinnen in termen van thema, muzikale zin, voor-, tussen-, en nazin.
- Interpretieren van:
  - de werking van zinsbouw;
  - periodische zinsbouw en de doorbreking daarvan.
- Herkennen en analyseren van homofone, polyfone, heterofone melodievoering.
- Analyseren van liedvormen in termen van intro, couplet, refrein, tussenspel, bridge, coda.
- Analyseren van liedvormen met behulp van een letterschema (eventueel met accenten).
- Herkennen en analyseren van een rondovorm.
- Herkennen en analyseren van variaties op een basso ostinato, een akkoordschema.
- Herkennen van variaties op een thema.
- Analyseren van variaties op een thema in termen van ritmische variatie, melodische variatie, tonale variatie, harmonische variatie.
- Interpretieren van het karakter van variaties.
- Inzicht hebben in de indeling van de hoofdvorm in termen van:
  - expositie, doorwerking, reprise, coda;
  - themagroepen, overgang, verbinding, inleiding en slotgroep;
  - toonsoorten en modulatie.
- Het met behulp van een partituur volgen en toelichten van eenvoudige hoofdvorm.

In de context van vragen en opdrachten inzicht hebben in de betekenis van de volgende algemene structuurbegrippen, maar ook zelf in antwoorden kunnen verwerken:

- afsluiting
- afwisseling
- antwoord
- balans
- bas-lijn
- beantwoording
- begeleiding
- beweging
- bezetting
- cesuur
- complementair
- complex
- contrast
- effect
- element
- herhaling
- motoriek
- naspel
- nuance
- omvang
- onregelmatig
- ontwikkeling
- oplossing
- overgang
- periode
- spanning en ontspanning
- symboliek
- symmetrie
- tegenmelodie
- tegenstem
- tekstuitbeelding
- verbinding
- verdubbeling
- vergroting
- verkleining

Subdomein: Muziek en cultuur

Van de kandidaat wordt verlangd dat hij in staat is historisch-stilistische vragen te beantwoorden binnen de context van de aangeboden muziek. Dat komt neer op het beluisteren, analyseren en interpreteren van klinkende voorbeelden, al dan niet met partituur.

De kandidaat kan composities historisch belichten vanuit de formele aspecten, maar ook de functionele aspecten (zoals de maatschappelijke, religieuze en sociale betekenis van de compositie), de muzikaal-stilistische ontwikkeling van de componist of de sociale status van de musicus dienen de aandacht te krijgen.

Dat zal bij toetsing resulteren in:

- 1 bepalen van de stijl of de tijdperiode waarin de compositie is geschreven en/of het geven van argumenten daarvoor;
- 1 plaatsen van muzikale aspecten in een historisch verband en/of het geven van argumenten daarvoor;
- 2 een verband leggen tussen muziek en verschillende (cultuur)historische perioden, stijlen en genres;
- 3 een verband leggen tussen een aangeboden geschreven tekst en een compositie.

De kandidaat geeft blijk van kennis van muziekgeschiedenis door middel en/of naar aanleiding van een zelf gekozen onderwerp. Dit kan geschieden in de vorm van:

- 4 een werkstuk of een presentatie;
- 5 een dossier met verslagen van bezochte concerten, beluisterde muziekwerken, bestudeerde literatuur, enzovoort.

Stofomschrijving

Middeleeuwen

Gregoriaans

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- het herkennen van gregoriaans;
- het onderscheiden van syllabisch en melismatisch gezang.

Kennis:

- het begrip gregoriaans;
- responsoriaal en antifonaal gezang;
- kerktonsoorten;
- structuur van de mis:
  - proprium;
  - ordinarium: Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei.

Wereldlijke muziek

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- het herkennen van instrumenten, stemsoorten en de combinaties ervan uit de uitvoeringspraktijk van de middeleeuwse muziek.

Kennis:

- troubadour, Trouvère, Minnesänger;
- speellieden.

Meerstemmigheid

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- het herkennen van twee- en driestemmig organum.

Kennis:

- het ontstaan van de meerstemmigheid.

Renaissance

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- klankkleur:
  - het herkennen van instrumenten, stemsoorten en combinaties ervan uit de uitvoeringspraktijk van de muziek van de Renaissance;
  - het beschrijven van geïntegreerd gebruik van instrumenten en zangstemmen.
- structuur:
  - het herkennen van imitatie;
  - het herkennen van stemparen;

- het herkennen van bicinium;
- het herkennen van de tegenstelling pavane/gaillarde.

Kennis:

- Renaissance als kunststroming;
- melodieopbouw vanuit de vocale mogelijkheden;
- veranderende meerstemmigheid, meer terts dan kwart;
- het beschrijven van geïntegreerd gebruik van instrumenten en zangstemmen;
- cantus-firmustechnieken;
- het kerklied in de volkstaal;
- contrafact;
- motet, chanson, madrigaal.

Barok

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- melodie:
  - sequens.
- harmonie:
  - basso continuo als basis van de compositie.
- structuur:
  - contrastwerking in de Barok;
  - voortspinnen;
  - het waarnemen van het gebruik van versieringen.
- concerteren:
  - het herkennen van instrumentale dubbelkorigheid;
  - het in een concerto grosso onderscheiden van concertino en tutti.
- suite:
  - het vergelijkenderwijs herkennen van sarabande en gigue;
  - het onderscheiden van de Franse en Italiaanse ouverture.
- fuga:
  - het herkennen van de fuga;
  - het aangeven van de inzetten en de tussenspelen in een expositie;
  - het herkennen van een stretto.
- opera/oratorium:
  - het onderscheiden van recitatief en aria;
  - het onderscheiden van recitativo secco en accompagnato;
  - het herkennen van het da capo principe in een aria.

Kennis:

- de Barok als kunststroming;
- het begin van het harmonisch denken: het onder druk van de harmonie reduceren van toonsoorten; monodie;
- de verzelfstandiging van het instrumentaal ensemble:
  - vroegbarokke suite: allemande, courante, sarabande, gigue;
  - uitbreiding, bijvoorbeeld: menuet, gavotte, bourrée;
  - sinfonia en ouverture als opening van de suite, opera, oratorium, cantate enz.
- overeenkomsten en verschillen tussen cantate, passie, oratorium en opera.

Weense klassieken

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- melodie:
  - herkennen van de drieklank als basis van motieven.
- harmonie:
  - het aanwijzen van cadensen;
  - het herkennen van unisono-momenten.
- klankkleur:
  - het herkennen van kamermuziekensembles uit de uitvoeringspraktijk van de achttiende eeuw.
- structuur:
  - het herkennen van een cadens in een soloconcert;
  - het kunnen volgen en toelichten van eenvoudige hoofdvorm-structuren:
    - . het herkennen en analyseren van menuet - trio - menuet;
    - . het herkennen en analyseren van de Weense rondovorm.

Kennis:

- het begrip Weense Klassieken en het muzikale ideaal van de (late) achttiende eeuw;
- het beperkt contrast als voorbeeld van de klassieke esthetica;
- de ontwikkeling van het strijkkwartet;
- het ontstaan en de opbouw van de vierdelige symfonie en sonate (sonatine);
- het ontstaan van het klassieke symfonie-orkest;
- de ontwikkeling van de piano.

Romantiek

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- melodie:
  - het herkennen van romantische melodievoering ten opzichte van de klassieke melodievoering;
  - het genuanceerde gebruik van dynamiek en tempo als middel om de uitdrukking van de melodie te ondersteunen;
  - toenemende chromatiek.
- klankkleur:
  - het herkennen van kamermuziekensembles uit de uitvoeringspraktijk van de negentiende eeuw.
- structuur:
  - het werken met de klankkleur als compositorisch element:
    - . specifieke kleurmengingen;
    - . instrumentale soli vanuit de specifieke sfeer en mogelijkheden van een instrument.
  - het herkennen van belcanto en coloratuur;
  - het herkennen van een coupletlied, gevarieerd coupletlied en een doorgecomponeed lied.

Kennis:

- algemeen:
  - de Romantiek als kunststroming, de laatromantiek.
- harmonie:
  - toenemende chromatiek en steeds verdergaande modulaties;
  - leidtoonspanningen;
  - tertsverwantschap.
- klankkleur:
  - de ontwikkeling van het romantisch symfonie-orkest.
- structuur:
  - het verlaten van klassieke vormen en structuren;
  - de romantische symfonie;
  - het symfonisch gedicht;
  - het orkestlied.

Twintigste eeuw (I)

Impressionisme

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- melodie:
  - het doorbreken van periodische zinsbouw.
- ritme:
  - vrijer gebruik van het metrum.
- klankkleur:
  - verglijdende instrumentatie;
  - technieken en speelmannieren:
    - . sonore zachte klanken;
    - . gestopt koper;
    - . arpeggio's ;
    - . glissando's.

Kennis:

- algemeen:
  - het Impressionisme als kunstrichting.
- melodie:
  - het toepassen van pentatonische elementen, heletonstoonladder en kerktonsoorten.

- ritme:
  - polyritmiek en polymetriek.
- harmonie:
  - het akkoord als kleurmiddel.
- structuur:
  - voorkeur voor vrije vormen;
  - structuurbepaling vanuit bijzondere titels die een bepaalde sfeer of entourage oproepen.
- klankkleur:
  - uiterst gedifferentieerd gebruik van klankkleur.

Expressionisme

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- melodie:
  - atonaliteit.
- klankkleur:
  - het herkennen van ensembles uit de uitvoeringspraktijk van het expressionisme.

Kennis:

- algemeen:
  - het Expressionisme als kunstrichting;
  - Tweede Weense school;
  - polytonaliteit;
  - ontwikkeling van de dodecafonie met kenmerken als kreeft, omkering, spiegel.

Neoklassieken

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- structuur:
  - het herkennen van structuren uit met name renaissance en barok in een nieuw klankidoom.

Kennis:

- algemeen:
  - pre-klasseke musiceerpraktijken en het moderne in de aankleding van oude structuren.

Elektronische Muziek

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- klankkleur:
  - het herkennen van elektronische muziek als zodanig;
  - het herkennen van musique concrète.

Kennis:

- elektronische klankopwekking en het nieuwe componeren na 1950.

Avant-garde

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- klankkleur:
  - het herkennen van clusters;
  - het herkennen van onconventioneel gebruik van muziekinstrumenten: zich afzetten tegen conventies.
- structuur:
  - het herkennen van minimal music.

Kennis:

- klanklaag, klankdichtheid;
- verdwijnen van tonaliteit;
- seriële muziek;
- grafische partituur;
- minimal music: het principe van de geleidelijke verandering als basis van een compositie;
- aleatoriek.

Twintigste eeuw (II)

Jazz

(West)-Afrikaanse elementen in de Jazz

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- melodie:
  - blue notes en dirty intonation;
  - call and response.
- ritme:
  - syncope;
  - strak tempo.
- dynamiek:
  - dynamische versieringen binnen een toon.
- uitvoering:
  - improvisatie: collectief en individueel, idioom-gebonden melodie.

Kennis:

- melodie:
  - tonale centra;
  - talking music.
- ritme:
  - polyritmiek.
- klankkleur:
  - geen streven naar de ideale (klassieke) klankkleur, maar dynamische toonvorming: iedere speler streeft naar een zo eigen mogelijke sound.

Westerse elementen in de Jazz

Kennis:

- vaste maatindeling;
- instrumentarium;
- akkoordenschema's als basis voor improvisaties, akkoordenschema's zijn afgeleid van blues, populaire songs (musical, film), eigen jazzthema's;
- chorus.

Jazzstijlen

1900, Oude stijlen: New Orleans, Dixieland, Chicago

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- instrumentatie:
  - melodiesectie;
  - ritmesectie;
  - growl-effecten.
- uitvoering:
  - collectieve improvisatie op harmonische basis;
  - toenemende betekenis voor individuele improvisaties.

1930, Swing

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- melodie:
  - call and response;
  - riffs.
- ritme:
  - swing.
- klankkleur:
  - Big Band (rietsectie, kopersectie, ritmesectie).

Kennis:

- uitvoering:
  - riff-stijl;
  - partituur-stijl;
  - head arrangement;
  - genoteerde arrangementen.

1940, Bop

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- melodie:
  - onregelmatige, korte frases en motieven.
- ritme:
  - relatief snelle tempi.
- klankkleur:
  - kleine combo's.
- uitvoering:
  - expressieve toonvorming;
  - virtuositeit.

Kennis:

- algemeen:
  - vernieuwing op het gebied van melodievoering, frasering en ritme, improvisaties op basis van musicalsongs (standards) en eigen thema's.
- harmonie:
  - gewaagde harmonieën, alternatieve akkoorden (changes).
- structuur:
  - substijlen met invloeden uit de latin music, met klassieke elementen als fugato.

1960, Free Jazz

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- melodie:
  - vrije melodielijnen gaat samen met vrije klankvorming.
- ritme:
  - geen doorgaande beat, ontbreken van vaste maatstructuur.
- harmonie:
  - geen vaste akkoordschema's, vrije tonaliteit.

Kennis:

- algemeen:
  - relatie met experimenten van de westerse klassieke avant-garde;
  - totale improvisatie, collectieve improvisatie;
  - vrijheid van vorm, toonvorming, samenklanken en ritme;
  - inbreng van nieuwe klankkleuren, inbreng van elementen uit wereldmuziek.

1970, Fusion (Rockjazz)

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- melodie:
  - solo-improvisaties uit de jazz.
- ritme:
  - rockritmes.
- klankkleur:
  - instrumenten en elektrische versterking uit de rock als aanvulling of vervanging van jazzinstrumenten.

Elektronische geluidseffecten.

Kennis:

- harmonie:
  - eenvoudige akkoorden uit de rock.
- stijl:
  - neobop (bop-revival);
  - synthese bop, free jazz, pop, avant-garde, wereldmuziek;
  - ontwikkeling van original performance naar historical performance.

Popmuziek

Rock

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- instrumentatie:
  - de ontwikkeling van de vijftiger jaren R&B band tot en met de rockbands van de negentiger jaren.

- structuur:
  - bluesschema's.

Kennis:

- algemeen:
  - voortgekomen uit de zwarte Rhythm and Blues. Daarna een voornamelijk op blanke jeugd gerichte muziekstroming.
- klankkleur:
  - ontwikkeling van elektrische gitaar en basgitaar;
  - toenemende versterking;
  - ontwikkeling van elektronische vervorming en effecten;
  - voortdurende nieuwe varianten op de ruige agressieve zangstijl.

Soul

Kennis gekoppeld aan luistervaardigheid:

- melodie:
  - improvisatie;
  - vaste formules, zoals in de gospelmuziek;
  - fragmentarisch melodische lijnen.
- harmonie:
  - eenvoudige akkoorden, eventueel uitgebreide akkoorden bij typische studioproducten.
- klankkleur:
  - ritmische speeltechnieken op elektrische gitaar en basgitaar.
- structuur:
  - blazers riffs;
  - 'tapijt' van violen (synthesizer-strings);
  - geen periodische zinsbouw, maar een vaak emotionele, extatische melodische ontwikkeling van motieven tegen ostinato motieven op bas en drums.

Kennis:

- algemeen:
  - ontwikkelingslijn van soul, funk: de muziek van de zwarte Amerikaanse stadsjeugd en de commerciële varianten die daaruit telkens weer ontstonden;
  - vocale expressie gebaseerd op emotie en techniek;
  - ontwikkeling van de zangstijl en techniek vanuit de soul;
  - ontwikkeling van de instrumentale begeleiding van band, big band en orkest tot en met de volledig in de studio geproduceerde elektronische begeleiding.

Popmuziek in samenhang met andere muziekstijlen

Kennis:

- algemeen:
  - stilistische pluriformiteit in de pop(ulaire) muziek;
  - pop en avant-garde, Free Jazz, elektronische experimenten;
  - moderne populaire muziek in de derde wereld: overnemen van instrumenten en stijlelementen van de westerse popmuziek en deze integreren met elementen van traditionele melodieën, ritmen en uitvoeringspraktijk.

Niet-westerse muziek

Noord-, Midden- en Zuid-Amerika/het Caribisch gebied

Kennis:

- algemeen:
  - drie culturele lagen in dit gebied: Indiaans, Europees en Afrikaans.
- structuur:
  - vele mengvormen;
  - Indiaanse muziek uit de Andes;
  - de tango;
  - salsa;
  - samba;
  - Braziliaanse popmuziek (BPM), vermenging van westerse popmuziek met Braziliaanse tradities.

Domein B: Praktijk

Subdomein: Zingen en spelen

Het musiceren dient zoveel mogelijk te gebeuren handelend vanuit een bewuste benadering van het notenbeeld. De kandidaten kunnen - alleen en in samenwerking met anderen - problemen oplossen die voortvloeien uit het tot stand (willen laten) komen van muziek.

Binnen de ruimte die voor het musicerprogramma op school beschikbaar is, en dat waartoe de kandidaten (gelet op hun instapniveau) redelijkerwijs in staat zijn, zal het musiceren een zo groot mogelijke variatie bieden. Daarbij kan gelet worden op de volgende deelaspecten:

- 6 een zo breed en gevarieerd mogelijk repertoire;
- 7 allerlei (veel voorkomende) ritmische figuren, tempi en tempowisselingen, maatsoorten, opmaat, maatwisselingen;
- 8 majeur, mineur, alteraties en chromatiek;
- 9 correct uitvoeren van de dynamische aanwijzingen en toepassen van juiste articulatie, frasering en toonvorming.

Subdomein: Improviseren en componeren

Bij improviseren/componeren kan gedacht worden aan:

- 10 ritmes binnen diverse maatsoorten improviseren/componeren;
- 11 een gegeven ritme vervolgen;
- 12 een eenvoudige melodie improviseren/componeren naar keuze in majeur en mineur, op een bluesladder of pentatonische reeks;
- 13 scatten op een pop/jazz ballad;
- 14 een improvisatie uitvoeren naar aanleiding van een verhaal, gedicht of buitenmuzikaal gegeven;
- 15 een melodie improviseren/componeren op een gegeven/gekozen tekst;
- 16 een melodie improviseren/componeren op een bluesschema of een ander akkoordschema.

De computer kan een geschikt hulpmiddel zijn bij het realiseren van muziek. Een computer biedt vele ontwikkelingsmogelijkheden en mogelijkheden voor zelfstandig, probleemoplossend en onderzoekend handelen. Enkele voorbeelden:

- 17 Bij het componeren kan de kandidaat een muzikaal halfproduct afwerken: ingespeelde melodieën instrumenteren, ingespeelde motieven tot een muzikale vorm arrangeren, bij een ingespeelde begeleiding melodieën schrijven of andersom.
- 18 De kandidaat kan zelf een meerstemmig stuk, partij voor partij inspelen en bewerken.
- 19 Bij het improviseren kan een begeleidingsprogramma voor de basis zorgen, al dan niet zelf ontworpen, waarop vervolgens kan worden geïmproviseerd.
- 20 Een sequencerprogramma kan voor een 'loop' zorgen: een steeds herhaald akkoordpatroon of basisbegeleiding.